

Eck Júlia

Drámapedagógia az iskolában – ajánló

„Érdeemes felfigyelni rá: a (latin) »hudos« eredeti jelentése: kellemes foglalatosság, játék. (...) Ez a görög »szkolé« latin megfelelője, amely azt jelentette a görögöknél is: szívesen végzett, gyönyörködtető tevékenység. A középkortól kezdték ezt a görög szót latin formájában is használni: schola. Ez a szóalak került át a magyar nyelvbe is egy »i« eléje illesztésével, s így lett a szkólából »iskola«.”

(Pukánszky és Németh, 1996, 67. o.)

Mindig öröm, ha oktatással foglalkozó szaklapban szó esik a drámapedagógiáról. Különösen, ha egy tematikus blokkban több drámajátékos módszertannal gondolkodó írás jelenik meg, ezzel egymást is erősítve, mintegy reflektálva egymásra. Mostani blokkunk témája az iskolában, a szaktárgyi és szabadidős munkában felhasználható dráma, tehát nemcsak a szakemberek, hanem tanárkollégáink érdeklődésére is számot tart. A szerzők az idegen nyelv-oktatás, az ének-zene és a táborigényes tevékenységek területeit érintve mutatnak ötleteket a drámajátékos tevékenységek alkalmazására, felvillantva ezzel a drámapedagógia sokszínű felhasználási lehetőségei közül néhányat.

A blokk szerzői tanárok, drámapedagógusok, a veszprémi Pannon Egyetem dráma- és színházismeret-tanári képzésének oktatói közé tartoznak. Munkáikat a szak alapítójaként ezért is büszkén ajánlom az olvasók figyelmébe.

Dráma a múltban – az iskola keretei között

Assan fél évszázada lesz annak, hogy a magyarországi pedagógusok, színjátszókör-vezetők, tábor- és művelődésszervezők megismerkedtek a drámapedagógia fogalmával. Az 1974-es pécsi diákszínház-találkozó, ahol Debreczeni Tibor és Mezei Éva először beszámoltak arról, milyen újfajta megközelítéseket láttak az akkori Csehszlovákiában, illetve Angliában, ma már a szakma történelmébe tartozik (Gabnai, 2005). A drámapedagógia azóta egyre több területen, így az oktatásban is megtalálta helyét és szerepét.

A dráma, a dramatikus tevékenység alkalmazása az iskolai nevelésben egyáltalán nem új keletű ötlet. Rövid történelmi áttekintésünkben azokat a korszakokat említjük most, amikor az iskola keretei között jelent meg valamiféle dramatikus, színjátékos tevékenység, és használata gyarapította, segítette és élvezetesebbé tette a mindennapos oktatást-nevelést.

Már a mottó is igazolja: az a gondolat, hogy az iskola a játék, az örömszerzés helyszíne, ahol „foglalatosság”, „tevékenység” – azaz passzív befogadás helyett aktív részvétel – zajlik, már az ókori kultúrákban fontos sajátossága volt a tanításnak. A hellén műveltségemény elnevezésében – *enkükliosz paideia* – megjelenő *paideia* szó eredete a „gyermek” kifejezés, jelentéstartalma pedig igen gazdag: a gyermekgondozást, képzést,

oktatást, nevelést éppúgy jelölte, mint a műveltséget, a kultúrát. Hangzása hasonló, mint a *paidia* („játék”) kifejezésé, és ezzel az összecsengéssel a görög bölcsek szívesen játszottak is (Pukánszky és Németh, 1996).

A híres cseh pedagógus, Comenius (akire Körömi Gábor is utal *Tábori szabadidős játékaink* című írásában) 1650 és 1654 között Sárospatakon készítette el a „Schola Ludus”-t, melynek módszerei között a színjáték, a szerepbe lépés is megjelenik. „A játék haszna a tanulásban” című fejezetben az oktatásban kiemelten fontos elemeként említi a mozgást, a játékot, a döntés szabadságát és a közösségi tevékenységet (Pukánszky és Németh, 2003).

Ebben az időszakban az oktatás szinte kizárólag különböző felekezeti egyházi oktatási intézményekben zajlott, amelyeknek tevékenységei között szintén igen sok helyen megjelenik a pedagógiai célú színjáték, e célra a szerzetes tanárok nagyszámú drámai alkotást, ún. iskoladramákat is hoznak létre. Ezek előadása a nevelés-oktatás és a szórakoztatás mellett a szülőkkel való kapcsolattartást is elősegítette (Pukánszky és Németh, 1996). Mint Gabnai kiemeli, itt még csak „járulékos haszonnak számított, hogy a felkészülés és az előadások során kimutatható mértékben megnőtt a játékban részt vevő ifjak kifejező-készsége és játékbátorsága” (Gabnai, 2005, III. o.).

A 18. század végének legnagyobb „drámatanára” kétségkívül Csokonai Vitéz Mihály, akinek rövid életű tanári pályafutása során a diákok vidám, természetes körülmények között énekeltek, verseltek és színjátszottak a maguk örömeire is.

A drámapedagógia fontos bölcsői még a reformpedagógia különböző irányzatainak iskolái a 20. század elejétől. Sokszínű gondolatvilágukban és oktatásmódszertanukban több olyan elemet is találunk, mely szorosan kapcsolódik a drámapedagógia szemléletmódjához. A tevékenységközpontú, feladat- és problémamegoldásra nevelő attitűd, a tanár „szervező, segítő” feladatkörének megjelenése, a csoportos, kiscsoportos tevékenység szervezése, a verbális-frontális ismeretközvetítés háttérbe szorulása mind a drámapedagógia eszköztárának sajátjai is.

A drámapedagógia jellemzői

A drámapedagógia sokféle meghatározása közül ezúttal egy frissebb megfogalmazást emelnék ki kedvcsinálónul: „...meglátásom szerint, a drámaoktatás területére tartozik minden olyan nevelési-tanítási szituáció, melynek során valaki a drámapedagógia eljárásait és eszközeit alkalmazza és élvezi. Vonatkozik ez a csoportmunkát koordináló vezetőre, s vonatkozik a csoport minden tagjára, tehát a csapatot alkotó gyerekekre, felnőttekre is. Minden esetben közösségi tevékenységről, közösséget alakító folyamatokról van szó” (Gabnai, 2016, 24. o.).

Valóban, a drámás tevékenységek egyik legfontosabb eleme a játék, melyben egyaránt használjuk testünket – mozdulatainkat, hangunkat – és fantáziánkat, kreativitásunkat. Nyelve és eszköze a színjáték, a „mintha”-helyzet, a szerepbe lépés és a szituáció, de a létrejött jelenetek célja nem (vagy csak ritkán) az előadás, a jelenetek közönsége és értő elemzője a részt vevő közösség. Célunk pedig szinte mindig az, hogy az embert, az emberi kapcsolatokat, problémákat, az egymáshoz és a minket körülvevő világhoz való viszonyulásokat állítsuk vizsgálódásunk középpontjába. S bár a helyzet, melyben a kérdéseink megfogalmazódnak, fiktív; a tudás és a tapasztalat, mely a játék folyamatából levonható, valós (Kaposi, 2008). Mivel ezt a tapasztalatot a közösségi alkotótevékenység folyamatában és annak eszközeivel értjük el, az így megszerzett tudás személyes élménnyhez kötődik, mely tartósabb és mélyebb bevésődést eredményez, ezért lehet a fejlesztés-nevelés mellett az oktatás remek eszköze is.

A drámajáték mindig a teljes oktatási folyamat részeként, azzal összehangoltan jelenik meg, bármilyen területhez kapcsolódóan kerül is a nevelés folyamatába. A dráma szó az

ögörög „tenni, cselekedni” igéből származik. A drámajáték a résztvevőktől a passzív befogadói magatartás helyett aktív részvételt, cselekvést vár el, ezzel összefonódnak az oktatási és a nevelési célkitűzéseink, a tanulással együtt zajlik a készség- és képességfejlesztés, az érzelmi nevelés, a kreatív megközelítés és az értékelő magatartás fejlesztésének folyamata is (Eck, 2000).

A drámatanár, amennyiben iskolai keretek között, drámaórán, más tanórán vagy egyéb oktatási helyzetben használja a drámapedagógia módszertanát, további előnyöket mondhat magáénak. Az iskolán belül alkalmazott drámapedagógia sajátossága, hogy a drámatanár folyamatos fejlődésében követi a diákot, közelről és jól ismeri, nap mint nap találkoznak egymással, így a munka tervezése is többszintűvé válik: az alkalmankénti, rövidebb célok mentén felállítandó és a hosszabb távú céloknak megfelelően. Mivel az adott diákközösséggel is folyamatos a kapcsolata, a drámapedagógus a csoporthelyzet és az egyéni fejlődés harmonikus kapcsolatában dolgozik.

A drámatanár több felületen találkozik a diákokkal (más szakos tanórán, drámaórán, a színjátszó kör próbafolyamatában, az iskolai ünnepélyek szervezése és lebonyolítása kapcsán, osztályfőnökként, szabadidős tevékenységek esetében – táborok, kirándulások, az iskolai élet szórakoztató rendezvényei stb. – szabadidős foglalkozásokon, különféle tanulmányi és művészeti versenyekre való felkészítés közben, szakkörökön, színházlátogatások előtt, alatt és után, esetleg csak a folyosón stb.). Ebből következően minden egyúttal töltött idő oktatási célú, személyes és nevelő jellegű egyidejűleg, az interakciókat a többcélúság jellemzi. A drámatanár munkája során alapvetően drámás módszertannal gondolkodik bármely iskolai munka területén. Minden tanári szerepében drámatanárként viselkedik a különböző pedagógiai helyzetekben, azaz minden tanári tevékenységében elsődleges a diákok aktív, cselekvő tanulási tevékenységre, saját irányítású, önálló, felelősséggel és közösségi együtt-munkával járó feladatokra ösztönzése, egyidejűleg a művészettel élés belső igényének, aktív és befogadói oldalának egyaránt való megerősítése.

Drámapedagógia a mai közoktatásban

A 70-es években a drámapedagógia elsősorban szabadidős tevékenység Magyarországon, a diákszínjátszás területét gazdagítja. De néhány szakemberben hamar felmerült az oktatásba való bevonásának gondolata is. Az első elfogadott és használt tantervet Gabnai Katalin, a magyarországi drámapedagógia egyik első és meghatározó szakembere készítette el Zsolnai József megbízásából (erről részletesebben lásd Eck, 2016. 96. o.). Gabnai Katalin dolgozta ki a szakirányú pedagógus-továbbképzések első tantervét és tananyagát is, felismerve a drámapedagógusok szakképzésének nagy fontosságát.

Azóta a dráma egyre szorosabb szálakkal kapcsolódik a közoktatáshoz. 1995 óta folyamatosan része a Nemzeti alaptanterveknek, a Művészetek műveltségi terület egyik ágaként. A műveltségterület Alapelvek, célok fejezetében a következőket olvashatjuk: „A művészi tevékenységek semmi mással nem pótolható szerepet játszanak a képzelőerő, az empátia, az ízlés és az árnyalt kifejezés képességének fejlesztésében. Kora gyermekkortól kezdve ezek szolgálják a leghathatósabban a forma-, a tér-, a ritmus- és a színérzék kibontakozását, a mozgáskoordináció fejlesztését, és elengedhetetlenek a figyelem, az emlékezet, valamint a kooperációs és kommunikációs készségek fejlesztésében is” (NAT, 2012, 188. o.). A jelenleg érvényes kerettantervekben a közoktatás 12 évfolyamára kiterjedő tantervi anyag érhető el, hiszen a dráma általános iskolai, mind középiskolai szinten kötelezően választható tantárgy az 5. és a 9. évfolyamokon, választhatóan jelen lehet a 11–12. évfolyam művészeti tárgyaként, de bármely más évfolyamon is megjelenhet önálló tantárgyként az iskolák döntése szerint. A 2011-ben elfogadott NAT már tartalmazza a tárgy érettségi követelményeit is, hiszen a dráma több mint két évtizede szaba-

don választható érettségi tantárgy. Az Oktatási Hivatal honlapjának adatai [www.ketszintu.hu/publicstat.php] szerint az elmúlt években évente többnyire 200 feletti számban választották a diákok érettségi tárgyként.

Egy évtizede már annak is, hogy első ízben megrendezésre került az Országos Dráma Tanulmányi Verseny 9-10. évfolyamos diákok számára (évente 60-80 fő az ezen a versenyen induló diákok száma), és 2010 óta a dráma az OKTV versenytárgya is (a versenyen átlagosan 100-150-en vesznek részt, annak ellenére is, hogy a többi tantárggyal ellentétben az elért eredmények sajnos nem jelentenek többletpontot a felvételi eljárás során).

Dráma- és színházismeret-tanári képzés

Ahhoz, hogy a közoktatásban és az alapfokú művészetoktatási intézményekben képzett drámatanárok dolgozhassanak, elengedhetetlen a megfelelő tanárképzés. Nagyon fontos előrelépés, hogy a drámatanári szakképesítés immár nemcsak szakirányú továbbképzésen megszerezhető: a veszprémi Pannon Egyetemen 2012-ben, elsőként és egyedülként az országban elindult a drámapedagógia-tanári mesterképzés, majd a tanárképzés szerkezeti átalakításával 2013-tól a kétszakos, osztatlan képzési formájú dráma- és színházismeret-tanári képzés is. A mesterképzésre BA szintű végzettséggel vagy pedagógus diploma birtokában lehetett jelentkezni, az osztatlan képzés érettségizett fiatalok számára elérhető. A drámapedagógia-tanári mesterképzés mellé szakpárként mód volt az egyetemen tanított más tanárszakok választására, de posztgraduális képzési formában egyszakos tanári szakként is szerezhettek diplomát a hallgatók. (A törvények módosítása értelmében az MA képzés indítására már semmilyen formában nincs lehetőségünk, de az osztatlan tanárképzéshez is kapcsolódik már másoddiplomás, egyszakos képzési forma.)

Az osztatlan kétszakos tanárképzésben a dráma- és színházismeret-tanári szak mellé Veszprémben magyartanár, angol nyelv és kultúra tanára, német és nemzetiségi német nyelv és kultúra tanára, kémiatanár és informatikatanár szakpár választására van lehetőség. A képzés itt tehát így három nagy részterületből épül fel, a két szak szaktárgyi ismereteiből és a pedagógiai-pszichológiai szakterület anyagából. Ez a három részterület egyenlő arányban jelenik meg a képzésben (100-100-100 kredit).

A drámapedagógiát oktató szakokat, így a dráma- és színházismeret-tanári szakot is alapításakor Veszprémben a korábban Bécsy Tamás által alapított Színháztudományi Tanszék fogadta be, a tanszék szakemberei ma is részt vesznek a szak színház- és drámatörténeti, színház- és drámaelméleti tananyagának képzésében. A drámás hallgatók a színháztudományt tanuló diákokkal együtt vesznek részt előadásokon és szemináriumokon (pl. európai és magyar dráma- és színház-történet, kortárs dráma és színház, előadás-elemzés, drámaelemzés-dramaturgia, kreatív írásgyakorlat, színházi menedzsment, prózai és zenés színház, tánc- és bábszínház). Tárgyaink kb. egyharmad része színház-történeti, -elméleti, és kb. kétharmad része kapcsolódik a drámapedagógia ismeretköréhez. A drámapedagógiai ismeretek átadása más módon történik. Itt nincsenek előadások, sem elméleti szemináriumok, ezek helyett gyakorlatokon, aktív munkával sajátítják el diákjaink az elméleti és gyakorlati tudnivalókat. Foglalkozásaink tömbösítve, 5 vagy 10 órás egységekben zajlanak, minden esetben nagy, szabad térrel rendelkező, mozgásra alkalmas, lehetőleg parkettás, ablakos termekben. Képzésünkben több óraadó oktató vesz részt, nagyrészt gyakorló drámapedagógusok, akik pedagógusi és drámapedagógusi végzettséggel is rendelkeznek (az itt következő cikkek szerzői mellett jelenleg Bori Viktor, Geisbühl Tünde, Golden Dániel, Hantos Násfa, Kaposi József, Kaposi László, Kiss Judit Ágnes, Pálfi Erika, Perényi Balázs, Sarkadi Bence, Tóth Zsuzsanna, Török László Dafti, a Momentán Társulat színész-tanárai, továbbá a workshopokra érkező oktatók). Tantervünk a dráma- és színházismeret konkrét ismeretanyaga mellett (pl. bevezetés a dramatikusság formákba,

dráma és színház kapcsolata, drámajátéktípusok, dramatikus tevékenységek tervezése, szervezése, a drámapedagógia elmélete, a színházi nevelés formái, eszköztára, alkalmazott dramatikus tevékenységek) nagy hangsúlyt fektet a készség- és képességfejlesztésre (pl. kommunikációs gyakorlatok, dramatikus zenei gyakorlatok, vers- és mesemondás,

Törekszünk arra, hogy minél szélesebb ismereteket nyújtsunk a drámapedagógia sokszínű felhasználhatóságára és alkalmazási területeire is rávilágítva (pl. a néphagyomány dramaturgiája, műelemzés drámatechnikákkal, drámaolvasási gyakorlatok, dráma- és színházismeret a különböző tantárgyakban). A képzés részei a minden félévben szervezett workshopok, melyeken a diákok egy-egy speciális terület szakembereivel találkoznak egy-egy tréning, közös munka, beszélgetés vagy vita erejéig (pl. improvizációs színházi tréning, táncszínházi alkotómunka, színházi vizualitás, oktatáspolitikai ismeretekről szóló beszélgetések, speciális pedagógia, a különböző életkorokhoz, témákhoz, szakterületekhez kötődő foglalkozások).

mozgásos gyakorlatok, bábjátékos gyakorlatok, színjátékos és produkciós gyakorlat). Ezzel együtt tantárgyaink között megjelennek a drámás és színjátékos módszertanú tevékenységek irányítási, vezetési tudnivalóit tárgyaló, szakmódszertani kurzusok is (pl. improvizáció előkészítése és irányítása, rendezőtanári ismeretek, dramatizálási, szerkesztési gyakorlatok, gyakorlatvezetés, foglalkozás-vezetési gyakorlat, színházi nevelési tevékenységek). Törekszünk arra, hogy minél szélesebb ismereteket nyújtsunk a drámapedagógia sokszínű felhasználhatóságára és alkalmazási területeire is rávilágítva (pl. a néphagyomány dramaturgiája, műelemzés drámatechnikákkal, drámaolvasási gyakorlatok, dráma- és színházismeret a különböző tantárgyakban). A képzés részei a minden félévben szervezett workshopok, melyeken a diákok egy-egy speciális terület szakembereivel találkoznak egy-egy tréning, közös munka, beszélgetés vagy vita erejéig (pl. improvizációs színházi tréning, táncszínházi alkotómunka, színházi vizualitás, oktatáspolitikai ismeretekről szóló beszélgetések, speciális pedagógia, a különböző életkorokhoz, témákhoz, szakterületekhez kötődő foglalkozások).

A fentiekből jól látható képzésünk sokszínűsége. Ez tudatosan vállalt szándékunk, hiszen bár szakmánk számos, jellegében és még sajátosságaiban is eltérő részterületet ölel magába, de meggyőződésünk, hogy ez a sokszínűség a drámapedagógia erőssége is egyben, és célunk, hogy képzésünkben ebből minél szélesebb palettát tudjunk megismertetni hallgatóinkkal.

Képzésünk művészet-közvetítő tanárképzés, nyolc féléves elméleti képzési formája mellé két félév gyakorlati képzés társul, melyen a tanultakat mentortanárok segítségével a mindennapi oktatási-nevelési helyzetekben is kipróbálják hallgatóink. Bár a képzés folyamán a diákok sokirányú elméleti és gyakorlati képzést kapnak – erről a beadandókban, óratervek írásakor, szigorlaton, szakdolgozat formájában, államvizsgán számot is adnak –, hagyományos értelemben ők mégsem „hallgatók”, hiszen a tanórák aktív, tevékeny részvétellel zajlanak, oktatóink az elméleti ismereteket is gyakorlatba ágyazva adják át, és a gyakorlatokon mód nyílik a tervezés, a foglalkozásvezetés gyakorlására, a különféle részt vevő és irányító tevékenységek kipróbálására is. A képzés okleveles dráma- és színházismeret-tanári diplomát ad, mellyel általános és középiskolában, valamint alapfokú művészetoktatási intézményben is dolgozhatnak majd a nálunk végzett pedagógusok.

Az egyetemi élet szerves részét képezi a 2015-ben megalakult Drámapedagógiai Tudományos Kutatóműhely tevékenysége is, mely minden félévben egy eseményt (konferen-

ciát, könyvbemutatót, gyakorlati műhelyt, tematikus napot stb.) szervez. A kutatóműhely céljai közt szerepel internetes formában megjelentetni és az egyetem felületén elérhetővé tenni kiemelkedő drámapedagógiai témájú szakdolgozatokat is, tovább bővítve ezzel a magyarországi szakirodalmat, és megerősítve a drámapedagógia tudományos elfogadottságát. Fontos számunkra, hogy a 2016-ban létrejött az MTA Drámapedagógiai Albizottsága, mely feladatának tekinti a hazai drámapedagógia tudományos megerősítését, kutatását, támogatja ezt a kezdeményezésünket.

Az itt következő három drámapedagógiai tárgyú írás mindegyike az iskolában, illetve iskolához köthetően felhasználható tevékenységekről szól. Szerzőik pedagógusok, drámatanárok, mindegyikük a veszprémi egyetemi képzés oktatója. Schmidt Katalin Ágnes német–angol szakon végzett az ELTE-n, készülében lévő PhD-értekezésének témája is a kortárs angol irodalom. A dráma- és színházpedagógia szakirányú továbbképzés elvégzése után csatlakozott oktatói gárdánkhoz, ahol színház- és drámatörténeti kurzusok mellett előadás-elemzést, műelemzést drámatechnikákkal és alkalmazott dramatikus tevékenységeket tanít, ez utóbbi foglalkozás során a dráma idegennyelv-oktatásban felhasználható elemeit is vizsgálják. Írásában az idegennyelv-oktatás módszertani színesítésére használt, egyben művészet-közvetítő, értelmező drámajátékokra mutat példákat. Pap Gáborral és Körömi Gáborral már régóta dolgozunk együtt, mindannyian munkatársai voltunk Gabnai Katalinnak az általa vezetett szakirányú továbbképzések oktatóiként. Pap Gábor a budapesti Vörösmarty Gimnázium ének, kreatív zene és drámatanára, a dráma tagozat vezetője. Tanárszakja mellett pedagógia végzettséggel is rendelkezik, de zeneművészként és rendezőként is tevékenykedik, a Trainingspot Társulat vezetője. Képzésünkön készség- és képességfejlesztő tárgyak mellett a dramatikus zenei gyakorlatok tanára. Írásában is a dramatikus zenei gyakorlatok általa kidolgozott módszertanába nyújt betekintést, mely az iskolai ének-zene oktatás mellett más tárgyakhoz is kapcsolható. Körömi Gábor a budapesti Nagy Imre Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatóhelyettese, magyar-, történelem- és drámatanári végzettséggel rendelkezik, jelenleg az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatója, doktori kutatásának témája a gyermekszínháztudomány. Képzésünkben több drámapedagógiai tárgy (bevezetés a drámapedagógiai tevékenységformákba, drámajátéktípusok, gyakorlatvezetés és foglalkozásvezetési gyakorlat) oktatója, a Drámapedagógiai Tudományos Kutatóműhely vezetője. Rendkívül széles drámatanári tevékenységköréből most a szabadidős, tábori játékokba avat be bennünket.

Írásaik bár tematikailag különböznek, mégis összekapcsolja őket két közös gondolat: az egyik, hogy a közoktatásban dolgozó kollégák számára kívánnak segítséget nyújtani tevékenységük színesebbé, vonzóbbá és hatékonyabbá tételében, a másik, hogy sok konkrét, akár kipróbálható, adaptálható szakmódszertani lehetőséget, gyakorlati tevékenységeket ajánlanak az olvasóknak. Fogadják, olvassák őket szívesen, próbálják ki és használják örömmel! Aki pedig kedvet kap hozzá, hogy alaposabban is megismerkedjen a drámapedagógiával, azt szeretettel látjuk egyetemi, posztgraduális vagy szakirányú pedagógus-továbbképzésünkön.

Irodalomjegyzék

- Eck Júlia (2000): *Drámajáték a középiskolai irodalomórán*. OSZMI, Budapest.
- Eck Júlia (2016): A dráma helye a közoktatásban és a tanárképzésben. In Illés Klára (szerk.): *Dráma – pedagógia – színház – nevelés. Szöveggyűjtemény középhaladóknak*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 91–114.
- Gabnai Katalin (2005): A drámapedagógia hazai honosodása és jelene. *Iskolakultúra*, **15**, 4. sz. 110–118.
- Gabnai Katalin (2016): Kezdetek, fordulópontok, átlomások – a drámaoktatás meghonosításáért. In Illés Klára (szerk.): *Dráma – pedagógia – színház – nevelés. Szöveggyűjtemény középhaladóknak*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 24–36.
- Kaposi László (2008, szerk.): *Tanítási dráma – a drámapedagógia a hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelésének szolgálatában. Segédlet a pedagógusképzés hallgatói számára*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- Németh András és Pukánszky Béla (2003, szerk.): *Neveléstörténet. Szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Nemzeti alaptanterv (2012): *Új Pedagógiai Szemle*, **62**, 1–2–3. sz. 23–256.
- Pukánszky Béla és Németh András (1996): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.